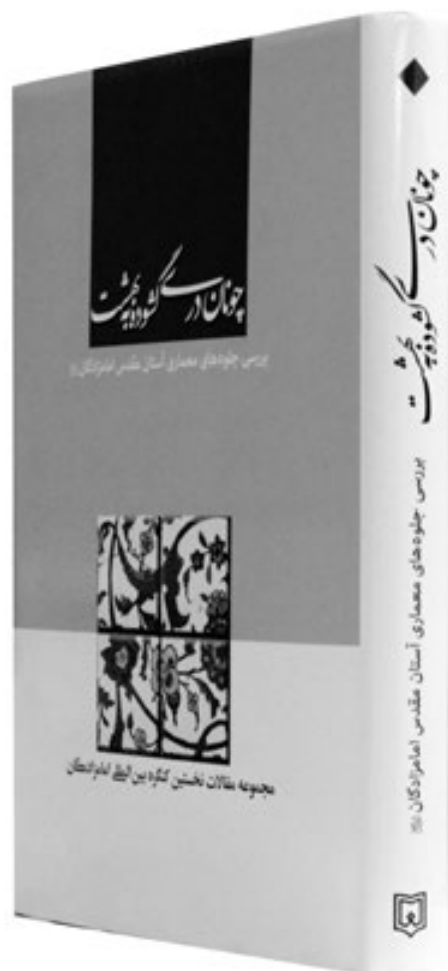

معرفی مجموعه مقالات چونان دری گشوده به بهشت

(بررسی جلوه‌های معماری آستان مقدس امامزادگان علی‌رضی)

سید امیر حسین کامرانی راد

در شماره‌های قبلی این فصلنامه (۸۶ و ۸۷)، دو جلد از مجموعه چهار جلدی مجموعه مقالات منتخب اولین کنگره بین‌المللی امامزادگان را معرفی نمودیم. این دو جلد به ترتیب عبارت بودند از: ۱. «امامزادگان تجلی‌گاه هنر قدسی» که در آن تزیینات و آرایه‌ها در امامزادگان و بقاع متبرکه بررسی شده بود، و ۲. «حُرمت حَرَم» که مروری بر نقش اجتماعی امامزادگان علیهم‌السلام به عنوان قطب‌های فرهنگی در کشور داشت. در این شماره یک جلد دیگر از این مجموعه مقالات را که با عنوان «چوگان دری گشوده به بهشت» چاپ گردیده و در آن جلوه‌های معماری بقاع متبرکه امامزادگان علیهم‌السلام بررسی شده، معرفی می‌کنیم.

۱. بررسی تاریخ معماری و سبک شناسی امامزادگان بر خوار

نویسنده: دکتر عباسعلی احمدی^۱
ناحیه باستانی بر خوار که از دشت وسیع و نواحی کوهستانی شمال اصفهان تشکیل می‌گردد، در بردارنده

آثار معماری اسلامی متعدد و متنوعی، از جمله تعداد زیادی امامزاده است. با توجه به مواردی همچون ناشناخته بودن و عدم وجود مطالعات موردی از بناهای مذکور و متعاقب آن عدم شناخت شاخصه‌های معماری و تزیینی این آثار در نزد پژوهشگران و متولیان امر، انجام تحقیقات پیرامون امامزادگان منطقه ضرورت می‌یابد. بر همین اساس این پژوهش به منظور مشخص نمودن مواردی همچون گاه‌نگاری، مراحل توسعه، ویژگی‌های معماری و تزیینی و خصوصیات سبک‌شناختی امامزادگان منطقه انجام گردیده است. این پژوهش به شیوه توصیفی - تحلیلی بر اساس بررسی‌های میدانی، مطالعه منابع تاریخی و برخی کتب و منابع معاصر صورت گرفته است. بر اساس نتایج حاصل از این تحقیق، در میان امامزادگان شناسایی شده در بر خوار، به غیر از مواردی که در سالیان اخیر تخریب گردیده است، سایر بناها در فاصله‌های زمانی قرن سوم هجری قمری، دوره سلجوقی، دوره ایلخانی،

دوره صفوی و دوره قاجار بنیان گردیده است و در این بین بیشترین تعداد بقاع به دوره صفوی تعلق دارد. ابعاد ساختمانی، شمول، خصوصیات تزئینی و معماری و میزان پراکندگی جغرافیایی این بقاع با درجه اعتبار و صحت انتساب فرد مدفون، اهمیت و وسعت مکان قرارگیری امامزاده و تراکم سکونتگاه‌های منطقه ارتباط تنگاتنگی داشته است.

۲. معماری زیارت؛ با تکیه بر مطالعه زیارتگاه‌های کاشان

نویسنده: زهرا چیت‌سازیان^۲

آثار معماری جلوه اعتقادات و باورها و فرهنگ مردمان یک سرزمین است. اعتقادات و باورهای مردم می‌تواند از راه‌های گوناگون همچون آیین‌ها با آثار معماری نسبت پیدا کند. آیین زیارت از رایج‌ترین رویدادهای اجتماعی و مذهبی در میان ایرانیان است. نویسنده در این تحقیق در جستجوی نسبت میان آیین و اعتقاد زیارت با معماری زیارتگاه‌ها و چگونگی این نسبت

است.

کاشان به سبب ویژگی‌های فرهنگی مردمانش، وجود زیارتگاه‌های بسیار در آن و همچنین رواج و زنده ماندن آیین زیارت در آن، از گذشته تا کنون نمونه‌ای مناسب برای انجام این تحقیق است. از این رو نویسنده، هفت نمونه از زیارتگاه‌های کاشان از منظر آیین زیارت را بررسی نموده و نسبت میان آیین زیارت و معماری زیارتگاه‌های کاشان را مشخص نموده است. در این میان اسناد تاریخی و مصاحبه شفاهی کارآمد شده و مبنایی برای تحلیل گردیده‌اند.

معماری زیارتگاه‌های کاشان با آیین و اعتقاد زیارت در میان کاشانیان نسبت‌هایی دارد. در حقیقت کالبد زیارتگاه بستری برای انجام هرچه بهتر آیین زیارت چه آیین باطنی و چه آیین ظاهری آن ایجاد کرده است. چنانچه فهم کامل معماری زیارتگاه‌های کاشان، بدون فهم آیین زیارت و نسبت‌های آن با معماری زیارتگاه‌ها غیرممکن می‌نماید.

۳. امامزادگان، زاهدان و کلیات معماری و تزیینات از بارگاه و بقاع متبرکه آنان

نویسنده: دکتر حسین زمرشیدی^۳
امامزادگان عظیم الشان و زاهدان
خداجوی، همواره داراری خصایص
عمیق و بی شماری از جمله: ایمان مطلق
به خداوند، حُسن اخلاق، بزرگی و
بزرگ منشی، وقار، ادب، کمال معرفت،
دانش و بینش، متانت طبع، عزت نفس،
قناعت، تواضع، شجاعت، ظلم ستیزی
و احقاق حق مظلومان بوده اند. آنان
همواره نستوه بودن در برابر ظلم و
ظالم و بسیاری از خصایل دیگر را از
پدران و اجداد خود تا امامان بر حق
و طیبین و طاهرین خداوند آموخته و
همیشه پایبند به تمام موازین بوده و
شروط بندگی خدا را سرلوحه زندگی
خود داشته اند و همواره به هدایت و
پرورش اخلاق و دین برای بندگان خدا
اهتمام ورزیده اند. در مجموع با حکام
جبار، ظلم ستیزی و مقابله آشکار و
در بسیاری موارد مبارزه پنهان نموده و
همواره مورد کینه، تهاجم، آزار، زندان،

شکنجه و حتی شهادت قرار گرفته اند.
گاه این بزرگواران از باب سیاست
و راهنمایی خلق خدا، از موطن خود
به سوی مردم عاشق به خاندان نبوت
و امامت ایران رهسپار شدند که بارگاه
مقدس شان یادآور بزرگی ها، رشادت ها
و عشق آنان به مردم شیعه مذهب ایران
بوده است.

آنان همواره در خدمت و هدایت
مردم ایران بوده و در شهرهای بزرگ
و کوچک و حتی روستاها دست از
جان کشیده و «پناه گرفته» و در هدایت
و پرورش مردم کوشا بوده اند. در این
سرزمین بدرود حیات گفته و در همان
مکان ها مدفون شده اند. مردم شیعه
مذهب ایران، از باب ارادت به تمامی
این بزرگواران، با تمام وجود و بیش از
توان خود برای این بزرگواران بارگاه و
مرقد شایسته بنا کرده و به بهترین شیوه
ممکن، این آثار را به تزیینات قدسی
آراسته اند. نویسنده در این نوشتار
به بررسی کلیات معماری و تزیینات
بارگاه مقدس امامزادگان علیهم السلام و بقاع
متبرکه پرداخته است.

۴. خاستگاه تاریخی بناهای آرامگاهی استان خوزستان در دوره اسلامی

نویسنده: دکتر علی سجادی^۴

از سده اول تا سده سوم ه.ق هیچ نوع بنای آرامگاهی که بتوان تاریخ معینی را بر آن نسبت داد به دست نیامده است، از سده چهارم هجری به بعد، شاهد ظهور و گسترش بناهای آرامگاهی در نقاط مختلف ایران هستیم، با وجود این که از نمونه‌های اولیه سنت آرامگاه سازی در خوزستان چیزی باقی نمانده است با این حال استان خوزستان به عنوان دروازه ورودی اسلام به ایران از جایگاه ویژه‌ای در رابطه با شکل‌گیری بناهای آرامگاهی برخوردار است. در استان خوزستان بسیاری از آرامگاه‌ها به امامزاده‌هایی تعلق دارند که توسط عمال عباسی به شهادت رسیده‌اند که این امر فرضیه عده‌ای از محققان را که انگیزه جهاد و شهادت با کفار را در ارتباط با ساخت آرامگاه مطرح نموده‌اند، تأیید می‌نماید.

به طور کلی می‌توان دو عامل عمده،

یکی مهاجرت امامزادگان به ایران، و دیگری گسترش تصوف و عرفان اسلامی را در ساخت بناهای آرامگاهی استان خوزستان مؤثر دانست. در این مقاله به نقش امامزادگان علیهم‌السلام و همچنین صوفیه در ساخت بناهای آرامگاهی خوزستان و کارکرد آرامگاه‌ها و حمایت حکومت‌ها در ساخت و یا تعمیر و توسعه این بناها پرداخته شده است.

۵. بقاع هفتاد و دو تن ساروق و ارائه شواهدی از معماری دوره سلجوقی در منطقه فراهان استان مرکزی

نویسنده: اسماعیل شراهی^۵

فراهان یکی از چند منطقه شیعه نشین مرکز ایران از صدر اسلام تاکنون بوده است. در این منطقه و در گستره دشت و مناطق کوهپایه‌ای آن، آرامگاه‌ها و بقاعی پراکنده‌اند که هرکدام با معماری فاخر خود، ارزش‌ها و خصوصیات معماری دوره‌های شکل‌گیری و ادوار توسعه، تحول و تکامل را به رخ

می‌کشند. در این میان، در مرکز دشت فراهان، دو بقعه جدا از هم به نام بقاع هفتاد و دو تن ساروق، قدیمی‌ترین نشانه‌ها از معماری بقاع شیعی منطقه را ارائه می‌دهند. این دو بنا که در اواخر دوره سلجوقی و به عبارتی دوره گذار از سلجوقی به ایلخانی شکل گرفته‌اند و در دوره ایلخانی توسعه و تکامل یافته‌اند، علی‌رغم سادگی در نمای بیرونی به لحاظ اجرای پلان، جزییات داخلی، آرایه‌ها و ارائه شواهد متقن در دوره یابی، در تاریخ معماری آرامگاه‌های شکل گرفته بر مزار احفاد امامان معصوم علیهم‌السلام در استان مرکزی، حائز اهمیت شناخته شده و قابل مطالعه و بررسی هستند. نویسنده در این پژوهش، ضمن معرفی جایگاه خطه فراهان در تاریخ تشیع و نقش آن در تحولات تاریخی منطقه عراق عجم، به مطالعه خصوصیات و ویژگی‌های شاخص دو بقعه یاد شده پرداخته و عناصر و جلوه‌های معماری آن‌ها را مورد بررسی و تأکید قرار داده است.

۶. بررسی و مطالعه معماری و تزیینات برج مقبره امامزاده سید هارون و مقایسه با مقابر برجی شهر قم

نویسندگان: احمد صالحی کاخکی^۶ و نرگس عسکری^۷
در ایران بعد از ورود اسلام، هنرمندان و معماران با تکیه بر عناصر هنری و شیوه‌های معماری گذشته خود همچنان به ایجاد و ابداع آثار هنری پرداختند. یکی از عناصر و پدیده‌هایی که از جنبه‌های گوناگون تاریخی، هنری، مذهبی و اجتماعی در معماری اسلامی نقش اساسی داشته است، بناهای آرامگاهی و بقاع متبرکه است. این بناها در طی دوران مختلف از نظر شیوه معماری و تزیینات، به فراخور زمان و شرایط اقتصادی و آرامش اجتماعی و سیاسی دستخوش تغییراتی بودند. شهر ساوه و روستاهای وابسته آن به عنوان یکی از شهرهای با اهمیت در میان راه‌های کاروان‌رو زیارتی و تجارتی تعداد کثیری از این نوع بناها را در خود جای داده است.

۷. تلفیق هنر و دین در معماری امامزادگان

نویسنده: سید علی اصغر طباطبایی نیا^۱
واژه معماری با توجه به ریشه آن «آرشیتکت» از دو جزء آرشه «بن و منشأ» و تخنه «هنر» تشکیل شده است. این ریشه یابی کاملاً تلفیق هنر و معماری را نشان می دهد. عوامل بسیاری نظیر عوامل سیاسی، اجتماعی، مذهبی، ملی در شکل دهی بنای امامزاده ها مؤثر بوده اند. ولی آن چه در نزد معماران بیش از همه مطرح و مورد نظر بوده، انعکاس هنر اسلامی در ساخت این بناهاست. هدف اصلی این نمایش هنر گریزاندن از کثرت غریب بیرون و پناه دادن به خلوت آشنای درون است. هنر و دین نه تنها در بنای امامزادگان دیدار می کنند بلکه همدیگر را در آغوش می کشند. هنرمندان جوهره ذات و عمق بینش هنرمندانه خود را در کالبد این بناها تزریق می کنند تا نمایشگاهی برای عرضه روح موجودیت یک تفکر ایجاد شود. هنری برخاسته از دل با پشتوانه ای از ایمان، تلفیقی از دستاوردهای ملل

بنای امامزاده سید هارون در ده کیلومتری شهر ساوه، بین روستاهای طراز ناهید و رضا آباد قرار گرفته است. این بنا بر پلان هشت ترکی از داخل و دوازده ترکی از بیرون است، که گنبد رکی بر فراز آن گسترده شده است. بنای برج مقبره به صورت برجی منفرد با ارتفاع هفده و نیم متر و ضخامت دو متر در پایه است. بنا با آجر ساخته شده و گنبد آن با کاشی تزیین گردیده است. پلان داخلی برج مقبره هشت ضلعی است که با کاشی، قاب های آیینه و نقاشی روی گچ تزیین شده است.

نویسنده در این مقاله، به مطالعه و مقایسه معماری و تزیینات بنای امامزاده سید هارون علیه السلام پرداخته و به این نتیجه رسیده که بنای امامزاده سید هارون در انتهای قرن هفتم هجری قمری برپا گردیده است و با توجه به مکان قرارگیری و چگونگی ساخت، مشابه برج مقبره های شهر قم می باشد که در زمان خاندان علی صفوی ساخته شده اند.

دیگر از روم و بیزانس تا ماوراءالنهر و چین.

در این مقاله سعی شده است تا تلفیق، ترکیب و تعامل دین و هنر در بستر فرهنگ اسلامی-ایرانی در بنای امامزادگان والامقام بیشتر نشان داده شود.

۸. بازشناسی تأثیرات مفاهیم هنر قدسی در معماری اسلامی اماکن متبرکه (نمونه موردی: بقعه امامزاده سید حمزه تبریز)

نویسندگان: امیر فخراری^۹ و دکتر حسن ستّاری ساربانقلی^{۱۰}

مفاهیم قدسی به عنوان یکی از عوامل فکری و تأثیرگذار در ایران، پیشینه‌ای بس ژرف و شگرف دارد که توانسته است با برقراری رابطه‌ای تنگاتنگ با هنرهای این سرزمین از جمله معماری، در دوره‌های مختلف نقش ارزنده‌ای را ایفا کند. یکی از بارزترین عرصه‌های رشد این جریان، مربوط به بناهای مذهبی و اماکن متبرکه است که بیشترین و مهم‌ترین حجم

بناهای بازمانده از معماری ایران در دوره اسلامی را به خود اختصاص داده است. یکی از این بناها، امامزاده سید حمزه در محله سرخاب تبریز است که از بناهای مهم، ارزشمند و تاریخی این شهر است. در این نوشتار سعی شده مفاهیم قدسی و تأثیرات آن بر هنر به‌ویژه هنر معماری، در بناهای متبرکه و به‌ویژه بقعه سید حمزه تبریز بررسی شود.

۹. بررسی جلوه‌های معماری و هنرهای تزئینی برج آرامگاهی امامزاده زینوا

نویسنده: ضحّا فلاح نیا^{۱۱}
بناهای آرامگاهی و بقاع متبرکه از جنبه‌های گوناگون تاریخی، مذهبی، اجتماعی و هنری در معماری اسلامی نقش اساسی دارند و از نظر اهمیت، جایگاه دوم را پس از مساجد به خود اختصاص داده‌اند. از جمله عوامل گسترش این بناها می‌توان به مهاجرت امامزاده‌ها و سادات به ایران و شهادت و درگذشت آن‌ها و نحوه عملکرد

معرفی مجموعه مقالات چنان‌دری کشوده به بهشت
(بررسی جلوه‌های معماری آستان مقدس امامزادگان)

وفا
رضا میرزا
موسا
حسن کریم خدک
مجله

مجله دوران جوانان
شماره ۸۸ / زمستان ۱۳۹۳

دولت های محلی اشاره نمود که با گسترش آداب و سنن مذهبی و با برپایی بناهایی بر سر مزار این بزرگان، سعی کردند علاوه بر حفظ یاد و خاطره آن ها، از این اماکن برای انجام فرایض دینی و مراسم مذهبی بهره مند شوند و به این ترتیب، جایگاهی مردمی برای خود به وجود آوردند.

بناهای آرامگاهی متعددی در مازندران بر سر مزار شخصیت های مذهبی، عرفا، دانشمندان و حکمرانان ساخته شده که در این پژوهش، مطالعه روی مقبره ای برجی به عنوان گونه ای از معماری ایرانی - اسلامی موجود در آستان مازندران صورت گرفته است. این تحقیق از نظر روش، میدانی است و هدف از انجام آن توصیف هنر مورد مطالعه است. در گردآوری داده ها از فنون مشاهده، مصاحبه، عکس برداری، ثبت اسناد و بررسی منابع کتابخانه ای استفاده شده است. نمونه مورد بررسی در این نوشتار، برج آرامگاهی «امامزاده زینوا» واقع در شهرستان قائمشهر است که از نظر تزیینات و معماری، مورد

مطالعه قرار گرفته است.

۱۰. توسعه آستان حضرت عبدالعظیم حسنی در عصر قاجار

نویسنده: دکتر اصغر قائدان^{۱۲}
مرقد و آستان مطهر سه امامزاده واجب التکریم در ری، یعنی عبدالعظیم حسنی، امامزاده حمزه و امامزاده طاهر بن محمد (المبرقع) قرن هاست پذیرای سیل ارادتمندان و شیعیان است. به سبب اهمیت و جایگاه معنوی این سلاله های پاک ائمه علیهم السلام، همواره حاکمان و دولت مردان و رجال نیکوکار و پر تلاش در آبادانی و عمران و ترمیم این بقاع متبرکه همت گماشته و آن ها را پر رونق و با شکوه ساخته اند. در این خصوص، دولت قاجار که خود را به امامزاده حمزه منسوب می کرده بیشترین نقش را در توسعه و بازسازی این آرامگاه ها داشته است. افزودن بخش ها و قسمت های متعدد، ساخت و نصب ضریح و مطلا کردن گنبد که شکوه خیره کننده ای به آن می داد، ساخت مسجد، مدرسه، ایوان، صحن، مناره و

نیز مرمت رواق‌ها و آئینه‌کاری‌های زیبا در حرم، ایوان‌ها و رواق‌ها، از جمله اقدامات دولت قاجار است. در این تحقیق تلاش‌های دولت قاجار در این زمینه، تشریح و توصیف می‌شود.

۱۱. بررسی هماهنگی معماری و نیارش در بقعه درب امام اصفهان

نویسندگان: مریم مسّاحی خوراسگانی^{۱۳} و دیهیم تاکی^{۱۴}
بقعه درب امام اصفهان از معدود بناهای باقی مانده از قرن ۹ ه.ق و دوره حکومت کوتاه جهانشاه قراقویونلو در اصفهان است که آرامگاه دو تن از امامزادگان، ابراهیم طباطبایی از نبیره‌های حسن مثنی، فرزند امام مجتبی علیه السلام و دیگری سید علی ملقب به زین العابدین است. اهمیت این بنا به سبب قدمت تاریخی آن، ویژگی‌های منحصر به فرد معماری و همچنین همسازی بنا با تحولات کالبدی در دوره‌های مختلف تاریخی است که در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد. از مواردی که بر هوشمندی طراحی و

سیر تکامل این بنا دلالت دارد می‌توان به هماهنگی ویژگی‌های معماری و نیارشی در بنا اشاره داشت. به عبارت دیگر این مقاله بر این ادعا که معمار بنای درب امام اصفهان، همگام با اصول اجرایی و فنی ساختمان، جنبه‌های زیبایی‌شناسانه فضاسازی را در جزئیات و کلیات طرح در نظر داشته، محدودیت‌های طراحی را که به عنوان چالشی پیش روی او بوده تبدیل به امکان کرده است، صحه می‌گذارد.

۱۲. هنرهای اسلامی در معماری امامزادگان (مطالعه موردی: هنر کاشی‌کاری)

نویسندگان: اسماعیل معروفی
اقدام^{۱۵} و علی اصغر محمودی نسب^{۱۶}
بررسی بناهای دوره اسلامی در ایران، حضور بی‌شمار مقابر مربوط به امامزادگان علیهم السلام را اثبات می‌کند که در جای جای نقاط این مرز و بوم پراکنده‌اند؛ به طوری که بر اساس آمارهای موجود، در ایران بیش از چهار هزار امامزاده وجود دارد. با توجه

به آن که کانون اصلی تشیع، ایران است، وجود این همه امامزاده امری مسلم و قابل درک است. امامزاده‌ها در میان بناهای تاریخی ایران پس از مساجد مقام دوم را دارا هستند و حتی به عقیده برخی از دانشمندان پس از مسجد بیش از هر بنای دیگری مورد توجه عام بوده است. پژوهشی ساده بر معماری و تزیینات مقابر مربوط به امامزادگان اثبات می‌نماید که در هر دوره از ادوار حکومتی ایران اسلامی، مهم‌ترین و پرکاربردترین هنرها و اوج تزیینات معماری مربوط به آن دوره، در بنای امامزادگان به کار گرفته می‌شده است. این نوشتار نیز که مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی‌های میدانی است، نقش و اهمیت هنر کاشی‌کاری را در معماری مقابر مذهبی مورد مطالعه قرار می‌دهد.

۱۳. نماد پردازی عددی آرامگاه‌های امامزادگان (مطالعه موردی: مقبره میربزرگ آمل)

نویسندگان: فرناز ملک^{۱۷} و تیمن

سمیع پور^{۱۸}
نگرش نمادین به هستی و پدیده‌های آن از گذشته‌های دور در فرهنگ‌های کهن به ویژه در هستی‌شناسی اسلامی - شیعی که سرچشمه هستی را در ماورای این طبیعت و ماده می‌جوید، مطرح بوده است. گونه‌ای از نمادها که در هنر اسلامی معانی عمیقی را در خود نهفته دارند، اعداد هستند لذا در آرامگاه‌های امامزادگان و بزرگان دین که خود واسطه دستیابی به عالم معنا هستند، به وفور مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در این مقاله مفاهیم نمادین هر کدام از این اعداد در بنای میربزرگ آمل (بقعه میر قوام‌الدین مرعشی از سادات مرعشی) متعلق به قرن هشتم ه.ق جهت تدقیق در ارزیابی، مورد بررسی قرار گرفته است تا حکمت نمادهای عددی استفاده شده در آن هویدا گردد. متغیرهای پژوهش مربوط به دوران گذشته هستند و با نگرش و رویکردی تفسیرگرایانه به آنها توجه شده است، به همین سبب از روش تحقیق تاریخی - تفسیری و

همچنین مطالعه موردی استفاده شده است. گردآوری اطلاعات هم به شکل اسنادی، کتابخانه‌ای و هم به صورت میدانی بوده است. در نتیجه در بنای میر بزرگ تناظر عدد یک در گنبد خانه منفرد، عدد دو در تقارن پلان و نما، عدد سه در گنبد رک و عدد چهار در چهارتاقی‌ها تجلی یافته است. همچنین تجلی عدد پنج را در تزیینات، عدد شش در فرم مکعبی بنا، عدد هفت را در تقسیمات نمای پای گنبد و عدد هشت را در فرم اتاق‌ها و زمینه گنبد می‌توان یافت.

۱۴. چونان دری گشوده به بهشت: کاشی‌کاری بنای امامزاده علی بن جعفر قم

نویسندگان: انسیه سادات موسوی^{۱۹} و دکتر امیرحسین چیت‌سازیان^{۲۰}
علاقه و توجه مردم قم نسبت به ائمه اطهار علیهم‌السلام موجب گردید که این شهر محل مناسبی برای سکونت سلاله ایشان گردد. آن دسته از بقاع امامزادگان علیهم‌السلام که مورد عنایت بیشتر مردم قرار گرفته

بودند، به تزیینات بیشتر و باشکوه‌تری آراسته شدند. یکی از این آرامگاه‌ها، بنای امامزاده علی بن جعفر علیه‌السلام موسوم به در بهشت متعلق به قرن هشتم هـ.ق است که عمده‌ترین عناصر تزیینی در آن، استفاده از گچ‌بری‌های رنگی و کاشی‌کاری است. کاشی‌های این بنا که زینت‌بخش موزه‌های بسیاری گشته‌اند، انواع ستاره‌ای، چلیپایی، محرابی، کتیبه‌ای، خشتی، معرق و معقلی را در برمی‌گیرند و مربوط به دوران ایلخانی، قاجار و عصر حاضر هستند. این کاشی‌ها که زینت‌بخش گنبد رک، آزاره بنا، مرقد، محراب و جبهه شمالی بنا هستند، به عنوان موضوع این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرند. این نوشتار، ضمن معرفی بنا به بررسی و معرفی عناصر تزیینی کاشی‌های این بنا می‌پردازد. در مجموع، نقوش این کاشی‌ها به انواع گیاهی، انسانی، حیوانی، هندسی و خط‌نگاره آراسته شده است.

نکته: در بخش بقاع متبرکه این شماره از فصلنامه، در مقاله‌ای وزین

به قلم آقای غلامرضا گلی زواره به صورت مبسوط به شخصیت والای علی بن جعفر رضی الله عنه پرداخته شده است و نویسندگان در پایان مقاله، استناداتی در تأیید و ردّ محل دفن این امامزاده عظیم الشان در شهر قم ارائه نموده و با ذکر مدارک، محل دفن پیکر مطهر ایشان را «عریض مدینه» می‌داند.

۱۵. بررسی جلوه‌های معماری و تزیینی بقعه امامزاده محروق نیشابور

نویسندگان: سید امیر میرسجادی^{۲۱}، زهرا جعفری فرد^{۲۲} و فریده مرشدی^{۲۳} از عناصر و پدیده‌هایی که از جنبه‌های گوناگون تاریخی، هنری، مذهبی و اجتماعی در معماری دوران اسلامی نقش اساسی دارد، بناهای آرامگاهی و بقاع متبرکه است. معماری آرامگاهی بعد از مساجد (به عنوان مکان عبادت)، یکی از موارد پر شمار ابنیه معماری است که در ساخت آن‌ها اصول فنی و هنری بسیاری مورد توجه بوده است.

ساخت مقابر در اوایل چندان گسترده نبود اما در طی قرون ۳ و ۴ ه.ق و بعد از آن، هم‌زمان با شکل‌گیری حکومت‌های مستقل در ایران، به ویژه سلسله‌های شیعی، ساخت مقابر مختلف رواج گسترده یافت. از مهم‌ترین شاخص‌های هنر اسلامی، معماری اسلامی و به‌ویژه تزیینات وابسته به آن است که خصوصاً در اماکن مذهبی جلوه بیشتری دارد؛ از این جمله بناها، مجموعه امامزاده محمد محروق و ابراهیم در شهر نیشابور است. این آرامگاه با گنبد و ایوان رفیع و زیبای خود در وسط باغ مشجری قرار گرفته و از ابنیه مهم قرن دهم ه.ق به شمار می‌رود. این بنا دارای ویژگی‌های معماری و جنبه‌های تزیینی بسیار عالی و زیننده‌ای است. هدف این پژوهش، معرفی بیشتر این بقعه با تأکید بر جلوه‌های معماری و به‌خصوص ویژگی‌های تزیینی آن از جمله کاشی‌کاری و آثار چوبی نفیس است.

معرفی مجموعه مقالات چنان‌دری کشورده به بهشت
(بررسی جلوه‌های معماری آستان مقدس امامزادگان)

۱۶. بازشناسی و احیای الگوهای هویت‌ساز اسلامی در معماری آرامگاه امامزادگان

نویسنده: الهه نبی‌ئی فیجانی^{۲۴}

تحولات جهان امروز در ابعاد گوناگونی همچون فرهنگ، مذهب، علم و هنر در سطح زندگی روزمره و هویت‌های فردی و اجتماعی ظهور یافته‌اند و چالش‌هایی را مطرح می‌کنند که مهم‌ترین آن‌ها بحران فرهنگی و بحران هویت و معناست. با توجه به محتوای فرهنگی ایران و جایگاه ویژه مذهب در تار و پود آن، حفظ فرهنگ و هویت ایرانی - اسلامی از ضروریات به شمار می‌آید. در این خصوص، هنر معماری، به دلیل ارتباط مستقیم با زندگی عینی انسان‌ها، در مواجهه با پدیده جهانی شدن نقش مهمی را در تعمیق و یا تضعیف فرهنگ و هویت بازی می‌کند که در این بین معماری ابنیه مقدس از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

نتایج این پژوهش، مبنی بر منحصر به فرد بودن معماری آرامگاه‌های

امامزادگان علیهم‌السلام، در قالب تحلیل عناصر ساختاری معماری ابنیه، با بررسی الگوها و اصول معماری اسلامی در آن و با توجه به عناصر معنوی، هویت‌ساز و یادمانی اسلامی، به بازشناسی و ارائه راهکارهای احیای ساختارهای تأثیرگذار بر فضای معنوی امامزادگان می‌پردازد. روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی است و در آن از اطلاعات کتابخانه‌ای استفاده شده است.

۱۷. جستارهایی در علل پیدایش و تیپولوژی گنبدهای رُک در ایران (با نگاهی ویژه به بنای امامزادگان)

نویسندگان: ابوذرهادی^{۲۵} و مریم
قرایی^{۲۶}

معماری اسلامی ایران با تنوعی که در اجرای آسمانه‌های گوناگون دارد به طور حتم در دنیا از این جنبه، کم‌نظیر است. با توجه به این که گنبد‌های مساجد با تنوع خاصی که دارند در این میان جزو مشهورترین نوع آسمانه‌ها است اما این مسأله باعث نشده که

وقف‌های میراث‌های سامعی

نوعی تیپولوژی آن‌ها نیز مورد بررسی قرار گیرد تا هرچه بیشتر ارزش این میراث گذشته بر ما آشکار گشته و زمینه‌ساز حراست و حفاظت از آن‌ها باشد.

۱۸. مقایسه جایگاه مشاهد ائمه و امامزادگان در دوره‌های آل بویه تا سلجوقیان

نویسنده: دکتر علی یحیایی^{۲۷}
پراکندگی نسبتاً سریع علویان و امامزادگان در شهرها و آبادی‌های گوناگون سرزمین‌های اسلامی از سده

قابلیت‌های اجرایی در سایر انواع پوشش‌ها برای معماران ایرانی مغفول باقی بماند، چه بسا که پوشش‌های رُک که تقریباً مختص امامزاده‌ها و آرامگاه‌هاست در اوج شکوه و زیبایی اجرا شده است. از نظر تاریخی نیز قدمت گنبد‌های رُک گسسته موجود در ایران، دومین گونه ساختمانی از گنبد‌های موجود و بعد از گنبد‌های یک‌پوسته است. در این پژوهش سعی شده تا با نگاهی به علل و زمان پیدایش این نوع گنبد‌ها و خصوصیات سازه‌ای و ساختمانی آن‌ها، تنوع شکلی و به

معرفی مجموعه مقالات چنان‌دری کشورده به بهشت
(بررسی جلوه‌های معماری آستان مقدس امامزادگان)

دوم تا سده چهارم ه.ق و پایگاه بالای اجتماعی آنان به واسطه انتسابشان به خاندان پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، زمینه‌هایی را به وجود آورد که به ویژه حکومت‌های مستقل و نیمه مستقل را به بهره‌مندی از جایگاه آنان برای رسیدن به اهدافشان نیازمند می‌ساخت. از این میان حکومت آل بویه که ابتدا در خدمت علویان طبرستان بودند و سپس با ادعای شیعی بودن، حکومتی را تشکیل دادند توجه ویژه‌ای را به مراقد ائمه و امامزادگان نشان دادند. از جمله به طور خاص علاوه بر توجه به شیعیان و علویان و کمک به سادات، به مرقد شاه چراغ در شیراز توجه ویژه نمودند. به طوری که دفن افرادی مانند عضدالدوله در نجف و توجه به امامزادگان را سرآغاز توجه به دفن افراد در کنار مراقد ائمه و امامزادگان دانسته‌اند. در دوره سلجوقیان نیز برخلاف تصور مطلق از سنی بودن آنان، برخی قرائن و منابع از توجه به مشاهد ائمه از سوی آنان حکایت دارد. در این مقاله علاوه بر ارائه مصادیقی از موضع‌گیری‌های آل

بویه و سلجوقیان نسبت به مشاهد ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَام، به بررسی دلایل این موضع‌گیری‌ها پرداخته می‌شود. فرض اصلی مقاله آن است که هر دو حکومت از مسأله توجه به مراقد ائمه و امامزادگان عَلَيْهِمُ السَّلَام در راه مشروعیت‌جویی حکومت خود در هنگامه‌ای که رقبای قدرتمندی مانند فاطمیان و اسماعیلیان ادعای سلطه بر جهان اسلام را داشتند استفاده نموده‌اند و البته پایگاه اجتماعی سادات نیز حکومت‌ها را به تعامل مثبت با آنان و توجه به مشاهد ائمه و امامزادگان وادار می‌کرده است. لازم به ذکر است از آنجا که به پراکندگی سادات توجه گردیده و مقالاتی در این زمینه نوشته شده است، در این نوشتار ضمن پرداختن بسیار گذرا به این موضوع، تمرکز اصلی نویسنده بر روی توجه به زیارت و رسیدگی به مراقد ائمه و امامزادگان عَلَيْهِمُ السَّلَام و دفن در کنار مشاهد آنان بوده است.

پی نوشت ها:

۱. پژوهشگر و استادیار گروه باستان شناسی دانشگاه شهرکرد
۲. کارشناس ارشد مطالعات معماری دانشگاه شهید بهشتی
۳. دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه شهید رجایی
۴. دکتری باستان شناسی با گرایش دوره اسلامی و عضو هیأت علمی پژوهشگاه میراث فرهنگی و صنایع دستی و گردشگری
۵. باستان شناس و کارشناس اداره کل میراث فرهنگی استان مرکزی
۶. استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه هنر اصفهان
۷. مدرس مؤسسه آموزش عالی و غیر انتفاعی ناصر خسرو
۸. کارشناس ارشد ادبیات فارسی دانشگاه یزد
۹. پژوهشگر معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز
۱۰. عضو هیأت علمی و استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز
۱۱. کارشناس ارشد هنر اسلامی دانشگاه هنر اصفهان
۱۲. استادیار دانشگاه تهران، دانشکده الهیات
۱۳. کارشناس ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)
۱۴. کارشناس ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)
۱۵. پژوهشگر تاریخ ایران دوره اسلامی، دانشگاه تربیت مدرس
۱۶. پژوهشگر تاریخ ایران دوره اسلامی، دانشگاه تربیت مدرس
۱۷. کارشناس ارشد معماری دانشگاه علوم و تحقیقات آیت الله آملی
۱۸. کارشناس ارشد معماری دانشگاه علوم و تحقیقات آیت الله آملی
۱۹. کارشناس ارشد هنر اسلامی دانشگاه کاشان
۲۰. دانشیار گروه هنر اسلامی دانشگاه کاشان
۲۱. کارشناس ارشد معماری پردیس علوم و تحقیقات خراسان رضوی، مدرس معماری
۲۲. کارشناس ارشد باستان شناسی دانشگاه هنر اصفهان
۲۳. کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه هنر اصفهان
۲۴. کارشناس ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی همدان
۲۵. پژوهشگر و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد پرند
۲۶. پژوهشگر مرمت و احیای بافت های تاریخی
۲۷. پژوهشگر و استادیار گروه تاریخ دانشگاه بیرجند